

W cieniu map i historii – wspomnienie o podpułkowniku Mieczysławie Szumańskim (1896-1973)

W dziejach polskiej geografii wojskowej trudno znaleźć postać równie zasłużoną, a zarazem tak głęboko osadzoną w zawiłościach historii XX w., jak podpułkownik Mieczysław Szumański. Żołnierz Legionów, topograf, konspirator, emigrant. Człowiek, którego życie było nie tylko odzwierciedleniem burzliwych losów Rzeczypospolitej, ale i świadectwem niezłomnej wierności wobec jej sprawy. Z perspektywy geografii wojskowej biografia ppłk. Mieczysława Szumańskiego zasługuje na szczególne upamiętnienie. Nie tylko ze względu na jego długoletnią służbę w Wojskowym Instytucie Geograficznym i organizację podziemnej służby kartograficznej w okupowanej Polsce, lecz także przez wzgląd na szeroko zakrojoną działalność naukową – z zakresu topografii wojskowej i najnowszej historii, a także dydaktyczną i popularyzatorską, którą prowadził zarówno przed wojną, jak i na emigracji w Paryżu.

Żołnierz niepodległości

Urodzony w 1896 r. w Chomiakówce koło Stanisławowa w rodzinie o długich tradycjach patriotycznych, młody Mieczysław od wczesnych lat zaangażowany był w działalność samokształceniową w Tajnej Polskiej Szkole Państwowej, gdzie prowadził zajęcia z geografii Polski i terenoznawstwa (Balbus, 1999; Gałęzowski, 2003), a także niepodległościową – jako skaut, członek Polskich Drużyn Strzeleckich i żołnierz Legionów. Wspomnienia z tamtego czasu, tchną chłopięcym entuzjazmem i podziwem dla Józefa Piłsudskiego, którego spotkanie w czasie skautowych ćwiczeń nocnych pozostało w nim na zawsze jako jedno z przełomowych przeżyć (Szumański, 1976). Trzykrotnie ranny w bitwach na południowo-wschodnich kresach Rzeczypospolitej (1914-1918). Wyróżnił się w słynnym przełamaniu frontu pod Rarańczą (1918) za co otrzymał order Virtuti Militarii. W zawierusze lat 1918-1920, jaka ogarnęła pogranicze, był wielokrotnie aresztowany przez Ukraińców i Niemców, cudem unikając śmierci. Działał w Organizacji Werbunkowo-Agitacyjnej Korpusów Polskich na Wschodzie. Pod przybranym nazwiskiem Mieczysław Kozarzewski został zastępcą komendanta rejonu w Winnicy oraz oficerem wywiadowczym. W wojnie z bolszewikami (1920) odznaczył się w boju pod wsią Halecze Pole, gdzie zatrzymał ogniem karabinu maszynowego atak nieprzyjaciela, czym umożliwił odwrót swojego oddziału.

W służbie kartografii wojskowej II RP

Mieczysław Szumański trafił w wyniku konkursu do Wojskowego Instytutu Geograficznego¹ w 1923 r. w stopniu kapitana i związał z nim całe międzywojenne życie zawodowe. Był nie

¹ W okresie międzywojennym był jedyną instytucją w kraju wydającą mapy topograficzne na potrzeby wojska, administracji państwowej, turystyki i nauki. Cechowały się one wysoką kulturą kartograficzną i do dzisiaj mogą służyć za wzór dokładności, precyzji rysunku, estetycznej kolorystyki i wysokiej jakości druku. Zdobywały pierwsze miejsca na wystawach kartograficznych w Paryżu, Berlinie i Warszawie.

tylko znakomitym oficerem i wykładowcą, od 1928 r. komendantem Oficerskiej Szkoły Topografów, ale też sprawnym administratorem i człowiekiem szerokich horyzontów naukowych. W 1931 r. wybrano go przewodniczącym Sekcji Geograficznej Towarzystwa Wiedzy Wojskowej. Pułkownik Józef Kreutzinger, szef Mieczysława Szumańskiego w Wojskowym Instytucie Geograficznym, tak charakteryzował jego sylwetkę jako oficera i geografa wojskowego: *Szlachetny charakter, rzeczowy i sprawiedliwy, żołnierz z krwi i kości, należy do najwybitniejszych oficerów Korpusu Geografów* (za: Gałęzowski, 2005, s. 711).

„Schronisko” – geografia wojskowa w konspiracji

W kampanii wrześniowej ppłk Mieczysław Szumański dowodził oddziałem pomiarowym w składzie Armii „Lublin”, a następnie przedostał się na Węgry. W lipcu 1941 r. zbiegł z obozu internowania Nagykanizsa i przedarł się do Polski. W okupowanym kraju przeszedł do legendy jako twórca i szef Służby Geograficznej Armii Krajowej o kryptonimie „Schronisko”. Używając pseudonimów „Biały”, „Dyrektor” i „Bury”, zorganizował podziemne zaplecze kartograficzne, obejmujące drukarnie, składy map oraz zespoły analiz wywiadowczych. Dzięki jego staraniom oddziały AK dysponowały dokładnymi mapami operacyjnymi, co miało nieocenione znaczenie w działaniach dywersyjnych i planowaniu akcji zbrojnych. Do zadań Schroniska należało również prowadzenie wywiadu topograficznego obiektów niemieckich, w tym rozpoznanie węzłów kolejowych, lotnisk, mostów i poligonów, obozów wojskowych oraz ich ochrony wojskowej (Butowski, 2018).

Fot. 1. Kpt. Mieczysław Szumański (stoi) prawdopodobnie podczas prowadzenia zajęć na oficerskim kursie doszkalającym w Szkole Topografów (1929).

Źródło: Archiwum rodziny Szumańskich.

Powstanie Warszawskie, WiN, emigracja

W Powstaniu Warszawskim był ranny. Po jego upadku trafił do oflagu Woldenberg, skąd został uwolniony w styczniu 1945 r. Lecz zamiast wracać do rodziny i życia prywatnego – ponownie wszedł do konspiracji, tym razem w strukturach Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość. Groźba aresztowania zmusiła go do ucieczki z synem Jerzym (także żołnierzem AK) do Francji. Nigdy już nie powrócił do Polski. Na emigracji podjął pracę w prestiżowym francuskim Institut Géographique National. Było to możliwe dzięki świetnej znajomości geografii Polski, a zwłaszcza jej przedwojennych kresów wschodnich, oraz doskonałemu warsztatowi kartograficznemu. Dlatego też zajmował się tam głównie mapami Europy Wschodniej, wprowadzając do nich poprawki i uzupełnienia. Samodzielnie przygotował także mapy II RP oraz PRL.

Działalność społeczna i naukowa

Podpułkownik Mieczysław Szumański był działaczem emigracyjnych organizacji kombatanckich i polonijnych, w tym Polskiego Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu, Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie w Londynie oraz Instytutu Józefa Piłsudskiego. Był także autorem wielu prac z najnowszej historii. Jeszcze przed wojną opracował m.in. część zbiorowej monografii „Rarańcza”. Wraz z Tadeuszem Malinowskim opracował I tom dziejów 2 pp. Legionów Polskich „Karpaty” zawierający tom map i szkiców. W Instytucie Józefa Piłsudskiego w Londynie zdeponowane są rękopisy takich jego prac, jak: „Założyciel Polskiej Szkoły Geograficznej Profesor Eugeniusz Romer”, „Garść wspomnień z lat 1910-1914”, „POW Komenda Naczelna”, a także „Sprostowanie historyczne o ostatnich latach Rydza-Śmigłego”. Był także autorem napisanych w latach 1963-1967 „Wspomnień z początków skautingu we Lwowie z lat 1910-1914”, wydanych pośmiertnie w emigracyjnej „Niepodległości” w 1976 r. Do końca życia uważał się za depozytariusza myśli politycznej Komendanta.

Pamięć i przesłanie

Podpułkownik Mieczysław Szumański zmarł 29 kwietnia 1973 r. we Francji. Pochowany na obczyźnie, przez dekady pozostawał postacią, poza środowiskiem historyków, prawie nieznaną – również wśród geografów. Dopiero niedawno jego sylwetka została przypomniana i uhonorowana – w 2023 roku nadano jego imię 22. Wojskowemu Ośrodkowi Kartograficznemu w Komorowie k. Ostrowi Mazowieckiej. Mieczysław Szumański był geografem, który z mapy czynił narzędzie walki, ale i służby. Dla współczesnych kartografów wojskowych może stanowić wzór profesjonalizmu, skromności i lojalności wobec najwyższych wartości. A dla nas ludzi współczesnej geografii, przypomnienie, że byli wśród nas tacy, którzy przestrzeń nie tylko badali, ale również ją kształtowali, często wbrew historii, a zawsze z myślą o przyszłości.

Przy tworzeniu niniejszego wspomnienia, oprócz wskazanych źródeł bibliograficznych, wykorzystano także relację Jerzego Szumańskiego, syna podpułkownika Mieczysława Szumańskiego oraz niepublikowane dokumenty przechowywane w archiwum prywatnym rodziny Szumańskich.

P.S. Wysiłkiem rodziny ppłk. Mieczysława Szumańskiego oraz dowództwa 22. Wojskowego Ośrodka Kartograficznego czynione są starania przeniesienia jego prochów na cmentarz w Komorowie. Uroczystości te zaplanowano na koniec 2025 r.

Leszek Butowski
Wydział Nauk Geograficznych
Uniwersytetu Łódzkiego

Bibliografia

- Balbus, T. (1999). Mieczysław Szumański (1896-1973). *Zeszyty Historyczne WiN-u*, 13, 275-277.
- Butowski, L. (2018). Działalność wojskowej służby geograficznej polskiego państwa podziemnego w latach 1939-1945. W: A. Jackowski (red.), *Rola geografii w utrwalaniu niepodległej Polski i w jej rozwoju* (s. 262-280). Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ.
- Gałęzowski, M. (2003). Uzupełnienia do biogramu płk. Mieczysława Szumańskiego. *Zeszyty Historyczne WiN-u*, 19-20, 455-458.
- Gałęzowski, M. (2005). *Wierni Polsce. Ludzie konspiracji piłsudczykowskiej 1939-1947*. Warszawa: Towarzystwo Przyjaciół Instytutów Józefa Piłsudskiego Zagranicą. Wydawnictwo LTW.
- Szumański, M. (1976). Wspomnienia z początku skautingu we Lwowie z lat 1910-1914. *Niepodległość*, t. 10, Nowy Jork, Londyn.